

Εκφράσεις και λέξεις που όλοι χρησιμοποιούμε, αλλά ίσως δεν ξέρουμε την προέλευσή τους. Αρκετές είναι τούρκικες, αρβανίτικες ή αραβικές. Φυσικά δεν τις χρησιμοποιούσαν μόνο οι μάγκες, αλλά και οι πνευματικοί άνθρωποι, ειδικά όσοι ήταν ασίκιδες!

A

Αλανιάρα = γυναίκα ρέμπελη του δρόμου

Αλαμπουρνέζικα = αυτά που δεν βγάζεις νόημα. Κατά τον Μπαμπινιώτη προέρχονται από τη φυλή Μπουρνού του Σουδάν που όταν μιλάνε ακούγονται απλά ήχοι περιέργοι.

Άμπακο = αυτό που δεν έχει τέλος (έφαγε τον άμπακο). Βγήκε από τον Άβακα τον τρόπο που οι Άραβες έκαναν υπολογισμούς, κάτι σαν μικρό κομπιουτεράκι, με χάντρες που μπορούν ωστόσο να κάνουν υπολογισμούς τεράστιους άνευ τέλους

Αντάμικα = αντρίκια, θαρραλέα

Αρκουδόμαγκας = ψευτόμαγκας

Ασίκης = ωραίος, λεβέντης

B

Βλάμης = σταυραδελφός, παλικαράς, κουτσαβάκης, εραστής, γενναίος

Βουβή = μαχαίρι

Βουβουζέλας = αυτός που κάνει θόρυβο (όπως λέμε παπαρδέλας για αυτόν που μιλάει πολύ). Κατά συνέπεια η λέξη βουβουζέλα στο Μουντιάλ της Νοτίου Αφρικής είναι λέξη «πειραϊκή».

Γ

Γιαβάσης = ήρεμος, ψύχραιμος, αποφεύγει εντάσεις

Γιαβουκλού = μνηστή, ερωμένη

Γιαγκίνι = Σφοδρό ερωτικό πάθος

Γιάφκα = πρόκειται για ρωσική λέξη που σημαίνει το παράνομο στέκι που συγκεντρώνονταν οι κομμουνιστές για να προετοιμάσουν την επανάσταση του 1917

Γομάρια = τα γαϊδούρια, αλλά στην Τρούμπα είχε την έννοια του σωματοφύλακα, του μπράβου που δεν καταλάβαινε τίποτα. Όπως τα γαϊδούρια που τα φορτώνεις και πάνε, έτσι κι αυτός «εαν τις έτρωγε» δεν έκανε πίσω.

Δ

Δαχτυλίθρες = παράνομο παιχνίδι εξαπάτησης, στο οποίο το θύμα έπρεπε να βρει σε ποια από τις τρεις συνήθως δαχτυλίθρες, που είχε ο θύτης, βρισκόταν το στραγάλι, η φακή ή το ρεβύθι

Δερβίσης = Σωστός, ιδανικός άντρας, μάγκας

Δίκοπη = Το αμφίστομο μαχαίρι

Ε

Εξωφυλαρούχας = το παιδί που είναι άμπαλο, δεν ξέρει μπάλα και γι' αυτό όταν επιλέγουν τους παίχτες στην αλάνα δεν τον θέλει κανείς και μένει να φυλάει τα ρούχα των υπολοίπων. Επίσης, είναι αυτός που κάνει τον «καμπόη» μαζεύει δηλαδή τις μπάλες σκαρφαλώνοντας μάντρες. Στην εξωγηπεδική ζωή είναι αυτός που δεν έχει σοβαρό ρόλο.

Κ

Κασσαδόρος = ο διαρρήκτης

Κογιονάρω = εμπαίζω, ειρωνεύομαι

Κουμπούρι = το πιστόλι

Κουσελιάρης = ο κουτσομπόλης

Κατσαβάκης = νταής, παλληκαράς

Κούφιο = το πιστόλι, πάλι

Κοψοχρονιά = από τον κοψόχρονο άνδρα, δηλαδή αυτόν που πεθαίνει νωρίς βγήκε η λέξη αυτή που σημαίνει αυτόν που φεύγει άδικα και χωρίς λόγο

Λ

Λαχανάδες = οι πορτοφολάδες

Λάχανα = τα πορτοφόλια

Λάζος = είδος μαχαιριού που διπλώνει

Λιμά = τα λόγια χωρίς σημασία

M

Μάγκας = ο σωστός άνδρας

Μαγκιόρος = Μεγάλος, ξεχωριστός

Μάλε βράσε = πρόκειται για έκφραση Πειραιωτών κρητικής καταγωγής που κατοικούσαν στην Καστέλα που μόλις μπλέκονταν με Μανιάτες προκαλούσαν φασαρίες. Ειδικά οι προερχόμενοι από τα Μάλια της Κρήτης, μόλις τους προκαλούσαν οι Μανιάτες έβραζαν από θυμό

Μανίτα = Μέθοδος εξαπάτησης που εφαρμόζονταν όπως και ο «παππάς» σε αδαείς επαρχιώτες και μετανάστες

Μάπας = ο αργιλές

Μαστούρα = η χασισική μέθη

Ματσαράγκα = κατεργαριά

Μαύρης = χασίς Μαχμούρικο = Βαρύθυμο, νωθρό, ζαλισμένο από αλκοόλ ή από άλλη αιτία

Μερακλής = Μανιώδης, παθιασμένος

Μόρτης = συνώνυμο του μάγκα

Μόκο = η σιωπή (κάνε μόκο)

Μπαγιόκο = Λεφτά, κομπόδεμα

Μπαλαμούτι = απάτη χαρτοπαικτική κυρίως

Μπαμπεσιά = η δόλια, ύπουλη πράξη

Μπαρμπουτζής = αυτός που κουμαντάρει τυχερό παιχνίδι με ζάρι το οποίο ονομάζεται «μπαρμπούτι».

Μπαρμπούτι = τυχερό παράνομο παιχνίδι με ζάρια

Μπαχτσές = ο κήπος

Μπελαλής = αυτός που γίνεται συνεχώς αφορμή για καυγάδες, φασαρίες, ο δύστροπος

Μπιλαντέρια = τα αδέλφια

Μπιτιρίνι = η οργανωμένη μπαρμπουτιέρα

Μπουλασιλική = κόλλημα, επιμονή, πείσμα

N

Νταβατζής = μαστροπός

Νταής = παλληκαράς

Νταλκάς = δυνατή επιθυμία, πόθος

Νταμίρα = το φυτό *Datura stramonium* ή αλλιώς Τάτουλας που είναι πλούσιο σε αλκαλοειδείς ουσίες και ατροπίνη και χρησιμοποιούνταν ως υποκατάστατο του χασισιού

Ντέρτι = ψυχικός πόνος

Ντουζένι = το κέφι

Ντουνιάς = ο κόσμος

Ντράβαλα = μπελάδες

Ξ

Ξεφτέρι = το αρπακτικό πουλί, κατά συνέπεια ο ξύπνιος άνδρας

Π

Παπατζής = αυτός που εξαπατά θύματα παίζοντας με τα χαρτιά το παιχνίδι, «παππάς»

Παπαγαλάκι = όπως το πτηνό παπαγάλος μπορεί να επαναλάβει κάτι που ακούει συνεχώς, έτσι και τύποι που το «έπαιζαν» μάγκες στον Πειραιά αλλά δεν ήταν, μόλις τους έκαναν προσαγωγή στο τμήμα έλεγαν τι είχαν ακούσει στην «πιάτσα»

Πεζεβέγκης = ο Μαστροπός (Ο πεζεβέγκης που τάχει στην πούγκα)

Πετσι = το πορτοφόλι

Πιάτσα = από την ιταλική λέξη *riazza* που σημαίνει πλατεία. Ήταν ο τόπος που συγκεντρώνονταν οι μάγκες

Ποδαράδες = παλιά ονομασία της Νέας Ιωνίας

Πούγκα = το κομπόδεμα

Πρεζάκιας = ο εξαρτημένος από ηρωίνη

P

Ρεφάρω = ξανακερδίζω όσα έχασα

Σ

Σεβνταλής = ο ερωτευμένος

Σεβντάς = ο ερωτικός καημός

Σεκλέτια = στεναχώρια

Σερέτης = ο δύστροπος, ο σκληρός, ο ευέξαπτος άνδρας

Σερελίκι = η σκληρότητα

Σπαχάνι = από το Ισπαχάν της Περσίας

Συνάχης = άνδρας θυμωμένος, τσατισμένος ή υπό την επίδραση ναρκωτικών που λαμβάνονται από την μύτη

Σώτος = ο κερδισμένος

T

Ταρίφας = ο ταξιτζής Τεκές = χασισοποτείο

Τεκετζής = ο ιδιοκτήτης του τεκέ

Τέρτσος = ο χαμένος

Τεφαρίκι = το εκλεκτό πράγμα

Τζάμπα = δωρεάν

Τζαμπατζής = αυτός που δεν πληρώνει

Τζιμάνι = ο αξιαγάπητος, ο σεβαστός

Τουμπεκί = ο καπνός

Τσίφτης = στα αλβανικά είναι το γεράκι και τσίφτηδες είναι αυτοί που είναι ξύπνιοι όπως τα αρπακτικά πουλιά

Τσίμα = τσίμα – τσίμα, επτανησιακή έκφραση που σημαίνει κοντά

Τουφατζής = αυτός που έχει κάνει φυλακή

Φ

Φάσκελο = η μούτζα. Προέρχεται από τον φάκελο που στέλνουμε (ταχυδρομούμε) κάτι σε κάποιον.

Φελέκι = λέξη αραβικής προέλευσης που σημαίνει τύχη (γ...ώ το φελέκι μου δηλαδή την τύχη μου)

Φιλέτο = κατά κυριολεξία είναι η μικρή κλωστή. Επειδή συνήθιζαν να μαγειρεύουν τα καλά κρέατα δεμένα με σπάγκο έμεινε το φιλέτο να σημαίνει το καλύτερο.

Φούφουτος = σημαίνει ο άλφα, ο βήτα, ο τάδε, ο δείνα. Οι μάγκες όταν δεν ήξεραν το όνομα κάποιου αντί να πούνε το έκανε ο τάδε όπως έλεγαν οι καθώς πρέπει, απαντούσαν το έκανε ο Φούφουτος. Κατά άλλη εκδοχή προέρχεται από την πίεση που υπήρχε από την αστυνομία να «μιλήσουν», να δώσουν το όνομα του συνεργάτη τους και έλεγαν όνομα το οποίο δεν υπήρχε.

Χ

Χαράμι = μάταια, αυτό που πήγε άδικα. Βγήκε από το αραβικό χράμι που ενώ είναι κομψοτέχνημα και κεντητό, οι μουσουλμάνοι το στρώνουν στο πάτωμα και πατάνε πάνω του για να προσευχηθούν.

Χαρμάνης = ο χρήστης χασίς που βρίσκεται σε κατάσταση στέρησης

Ψ

Ψιλά = τα λεφτά

Πηγή: γλωσσάρι διαδικτυακού ρεμπέτικου φόρουμ, Ελληνικό Λεξικό Τεγόπουλου – Φυτράκη (εκδόσεις ελευθεροτυπία 1993) και Pireorama_ιστορίας και πολιτισμού

Rébétiko

Expression d'une culture populaire, il se donne principalement à entendre sous forme de chansons à travers lesquelles transparaissent, par-delà la poésie et la musique, un mode de vie, un état d'esprit, et tout un imaginaire

collectif. En Grèce, la culture rébétique est reçue, selon les époques et la sensibilité de chacun, tantôt comme une liberté enviable et, tantôt, comme marginalité honteuse.

Aussi, le rébétiko pose la question de la définition d'une communauté. Il exprime une identité nomade qui peut passer pour subversive. Le rébète n'est jamais un propriétaire, ce n'est pas lui qui produit les céréales, les olives ou le raisin. Ce n'est pas non plus le berger des montagnes ni le pêcheur, même si le thème de la barque qui prend la mer, du pêcheur qu'on attend et qui ne revient pas, est exploité à l'envi...

Le rébète est, à proprement parler, un égaré, quelqu'un qui tourne en rond dans des quartiers perdus, qui tue le temps (exclu du travail qu'il méprise) en s'enivrant, tout en chantant des poèmes d'amour. Il est aussi celui qui vole et qui se fait voler, qu'on poursuit pour le jeter en prison dont il s'évade...

Le rébétiko a sa propre topologie. Si, pour l'étranger (ou pour le Grec qui vit dans la diaspora), « rébétiko » est synonyme de « grécité », dès lors qu'on reste sur le territoire national, le rébétiko témoigne d'infinis voyages et d'éternelles errances. Le rébétiko représente toujours une déterritorialisation. Le thème de l'exil, vécu comme un déchirement permanent, y est toujours présent.

Expression populaire, laïque, mais, surtout, expression minoritaire. Le rébète appartient à une petite communauté : l'élite de l'infortune. Il partage sa solitude avec ses pairs, d'autres déshérités qui, seuls, sont aptes à le comprendre et à apprécier sa poésie.

Tsitsanis : zéïbékiko de 1938

Comme un déshérité, j'erre
dans un exil haïssable
abandonné, malheureux
loin des bras de ma mère

Les oiseaux pleurent après l'air
et les arbres, après l'eau...
moi, c'est pour toi que je pleure,
petite mère, que je n'ai pas revue depuis tant d'années...

Le rébète habite les banlieues, un « hypocosome » marginal, monde souterrain, monde parallèle, monde merveilleux. Il occupe des poches de survie : le quartier (la gitonia), le café d'habitues (le steki), la taverne (où le plaisir du vin, de la musique et des filles se paie souvent trop cher) et la fumerie clandestine (le tékès), où il vient fumer le narguilé.

Lorsqu'on écoute aujourd'hui un rébétiko, on effectue un voyage dans le temps et dans l'espace. Le rébétiko est porteur d'une géographie et d'une histoire. Mais ce voyage est, pour une large part, fantasmagorique. C'est un artefact que bâtissent des textes, des musiques, des voix, des corps singuliers, des attitudes caractéristiques : toute la mythologie du rébétiko.

La création artistique (accessible grâce aux enregistrements sonores) est le reflet d'une vie sociale élaborée. Il faudrait décrire « la vie quotidienne au temps des rébètes ». Usage vestimentaire, pratiques de convivialité, manières de table, vie amoureuse, divertissements...

Ces pauvres diables, parfois endimanchés, sont de merveilleux dandys ; ils soignent leur apparence. Ils utilisent, pour communiquer entre eux, dans une semi-clandestinité, un langage qui leur est propre et des gestes codés. Cette communauté de parias est une élite, avec ses rites d'intégration et de reconnaissance, régis par leurs propres lois.

Toutefois, on ne peut pas figer le rébétiko dans une représentation précise. Ce n'est pas une culture monolithique. Il y a une histoire du rébétiko des origines à nos jours et une évolution.

Originaire d'Asie Mineure, où vivaient d'importantes colonies grecques (à Smyrne, à Constantinople), mais aussi d'Alexandrie, de la vieille Athènes, de Thessalonique... Après la « Grande Catastrophe » de 1922, lorsque que les Grecs de Turquie sont chassés sur le territoire hellénique, il y a une terrible nostalgie du paradis perdu.

Dans les minuscules récits que constituent les chansons, le réel manifeste presque toujours une forme agressive, voire répressive. La société est globalement perçue de manière négative. La police est la grande ennemie du rébète ; tôt ou tard, elle le conduit, inéluctablement, en prison.

Apologie d'une vie marginale, clandestine, hétérodoxe. Le rébète fabrique le baglama, un instrument si petit qu'il peut se cacher dans la manche de sa veste.

Il y a les mangès (mot intraduisible, péjoratif dans le langage courant, laudatif sur le mode rébétique : à la fois un mauvais garçon et un type en or) et il y a les autres, les nantis de la société, insensibles et sans cœur.

Kato sta Lémonadika

Dans le quartier de Lémonadika
on a assisté à un esclandre,
on a attrapé deux voleurs
la main dans le sac.

Monsieur l'agent, monsieur l'agent,
ne frappe pas !
Laisse-nous faire notre boulot,
on n'en demande pas plus.

On leur a passé les menottes
et on les a conduits au poste
et si on ne retrouve pas le magot
ils vont passer un mauvais quart d'heure.

Nous, nous coupons les bourses,
nous volons les portefeuilles.
C'est pourquoi elles nous voient souvent passer
les portes de la prison.

Cette sociologie est très simple. Mais elle s'exprime, avec un vrai bonheur d'expression, dans un argot étonnamment euphorique. La morale est primaire. Il y a les bons et les méchants. Mais, ce sont les voleurs qui ont bon cœur, et la police qui est brutale et inhumaine. Le rébète ne se fait aucune illusion, il sait qu'il est obligatoirement perdant ; le pouvoir étant aux mains des juges et des flics. C'est pourquoi, le monde est discrédité : Psefti dounia (« le monde est menteur »).

On peut, au fond, distinguer trois périodes :

De 1922 à 1932. Dominance de ce style turco-oriental. L'un des plus extraordinaires compositeurs-interprètes de cette période est Giorgos Batis.

De 1932 à 1940. L'âge d'or du rébético : les luths laissent place à l'ensemble bouzouki/baglama. Batis, Peristéris, Papaïoannou, Markos Vamvakaris, Tountas, etc.

De 1940 à 1952. La figure dominante est Tsitsanis. Il y a aussi Chiotis. C'est le début d'un virtuosisme instrumental qui prend le dessus sur le contenu des chansons et qui débouche sur l'archontorébético, un rébético de luxe, en quelque sorte ! Le bouzouki passe de trois à quatre cordes (pour plus de virtuosité) et on assiste à l'électrification des ensembles.

Années 1960. D'une certaine façon, le rébético ne fait plus que se survivre. Mais les musiciens de laïki musiki Hadzidakis et Théodorakis s'intéressent au rébético et admirent les artistes populaires.

À la même époque, combat entre les partisans de la katarévoussa et la dimotique la langue dans laquelle les rébétika sont composés. Pendant la dictature, les colonels font leurs discours en katarévoussa. Les compositeurs qui osent célébrer le rébético sont persécutés.

À la fin des années 1970 et début des années 1980, le rébético vit un nouveau printemps. Une mode anticommerciale, chez les jeunes Grecs libérés de la dictature.

Les vieux rébètes sont traités en héros. Certains se produisent encore et d'autres publient leurs mémoires.

Les vieux enregistrements sont repiqués dans des anthologies, les plus anciens datent du XIXe siècle !). Publication d'une étude monumentale accompagnée d'une anthologie, et d'un important cahier de photographies, par Elias Petropoulos. Le corpus du rébético est sauvé.